

■ ■ АРКТИКАТААҒЫ КУЛТУУРА УОННА ИСКУССТВО СУДААРЫСТЫБАННАЙ ИНСТИТУТУН РЕКТОРА САРГЫЛАНА ИГНАТЬЕВА «САРДААНА» БИЭРИИГЭ 2010 СЫЛЛААХХА КЫТТЫБЫТА. ОЛ БИЭРИИГЭ БИЙИГИ ИДЭНИ ТАЛЫБЫ, КУЛТУУРА УОННА ДУХУОБУНАС БИЛИННИ КЭМНЭ СУОЛТАТЫН, БЭЙЭ-БЭЙЭҒЭ ХАРЫСТАБЫЛЛААХТЫК СЫҒЫАННААНЫ, – БИҒАТЫН ЭТТЭХХЭ, ЭЛБЭХ ХАЙБЫСХАНЫ ТААРЫЯН СЭҢЭРГЭСИПШИТ. «ҮЙЭБЭ» ОЛ КЭП-СЭТИИНИ БҮГҮННҮ КҮНҮ КЫТТА ДЬҮӨРЭЛЭЭН ЭИГИ БОЛҖОМТОҖУТУГАР БИЭРЭБИН.

Текст: Сардаана СИВЦЕВА-ДААНА САРД

Киһи үлэлээн олобун онгостуохтаах, кырдыгынан сылдыахтаах

– Саргылана Семеновна, «киһи дьылбата оҕо сааһыттан быһаччы тутулуктаах» диилэрин кытта төһө сөбүлэһэбиний?

– Сөбүлэһэбин. Тоҕо диэтэххэ киһи майгыта-сигилитэ, сүннэ диэтэххэ дуу, оҕо сааһыгар, итиллиитигэр сыттаҕа. Холобура, мин төрөппүттэrim Семен Петрович Васильев, Матрена Гаврильевна Тогуллахова-Васильева Ньурба оройуонун «Чаппанда» совхозун сайдытыгар үгүс сыраларын уурбут, хоһоонго суруллубутун курдук, «үлэ – үөрүү, үлэ – дьол» диэн өйдөбүлүнэн үйэлэрин-саастарын тухары сылдыбыт дьон. Оччотооҕу кэм сизиринэн коммунистическай партия сырдык идеалларыгар энкилэ суох итэҕэйэллэрэ. Онон биһигини кыра эрдэпититтэн «киһи үлэлээн олобун онгостуохтаах, кырдыгынан сылдыахтаах» диэн тыынна такайбытара. Ийэм сытыары-сымнаҕас майгылаах эбит буоллабына, аҕам ирдэбиллээх этэ. Мин хаста да киниттэн сэмэлэнэн турардаахпын. Ол курдук саас Харыйалаах үрэх халаанныырын көрөөрү, балтыбынаан дьону батыһан барсыбыппыт. Көрүөххэ эриэкэс харгыына буолуо эрэри, төннүбүпүт кэннэ аҕам: «Тоҕо кимизхэ да эппэккэ бардыгытты?» – диэн кыһырыбыта. Ардыгар олус оонньооммут, болдьоммут кэмнэ дьибитигэр кэлбэккэ, эмиэ буруйданарбыт. Онук түгэннэ «мөхпөтүннэр даа!» дьэм-

мин, сизэппэр харысхал курдук хатырык уктарбын өйдүүбүн.

– Эйигин оҕо сааһыгар мэник-тэник буолуо диэн киһи хайдах эрэ сатаан ойуулаан да көрбөт ээ...

– Сөпкө этэбин. Мин көрсүө-сэмэй, истигэн оҕо этим. Үөрэхпэр туйгун да буолбатарбын, «үстэммиппин» өйдөөбөспүн. Ийэлээх аҕам биһигини үөрэхтээх дьон онгоруохтарын баҕараллара. Онон кырабыттан «учуутал буолуом» диэн быһаарыммытым уонна ити баҕа санаабын

Михаил Николаев институт сүһүөгэр туруутугар сүдү өңөлөөх

Республика култуурага уонна искусствога үөрэх кыһаларын салайааччыларын кытта

чугаһата сатааммын, учууталлыы оонньуурбун өйдүүбүн. Хантан эрэ кылаас журналын булбутум, онно оҕолор ааттарын суруйан баран, уроук ытыарым. Миэлинэн истиэнэҕэ этиилэри, тыллари быраабыланан ырыттарарым, үөрэнээччилэрбэр сыаналары туруорарым.

– Оччоҕуна тута педагогическайга кирибитин дуо?

– 8 кылаас кэнниттэн тоҕо эрэ дьүөгэбин батыһан медучилищега туттарсаары Дьокуускайга кэлибитим. Өссө 17-с кварталга кини аймактарыгар түспүпүтүн өйдүүбүн. Баҕар, ол үөрэххэ кирибитим буоллар, дьылдам букатын да атыннык эргиллэ эбитэ буолуо. Ону баара бастакы экзаменна «үһү» ылааммын, санаарҕааммын, салгы туттарса барбатабым, тута дойдулаабытым. Икки сыл устата нуучча тылыгар күүскэ дьарыктанаммын, онуһу бүтэрээт, СГУ-га нуучча тылын факультетыгар докумуомун туттарбытым. Маннайгы экзаменны өйтөн суруйуу этэ. Мин Островскай «Грозатын» талбытым: санаабар, бэркэ билэр курдугум, онон бэйэбэр бүк эрлэлээбим. Ол гынан баран, хомойуох иһин, куонкуруска ирдэниллэр сыананы ситиспэккэ, дойдубар төннүбүтүм уонна биир сыл совхозка үлэлээбитим.

– Кэмигэр, чахчы да, киһи санаата түһэр түгэнэ буоллаҕа...

– Нуучча тылыгар «бискэ» үөрэммит оҕоҕо эмиэ да кыбыстыылааҕа, эмиэ да кыһыылааҕа. Ол да буоллар, үөрэххэ кирэр санаабын ыһыктыбатабым. Санаа-

бытым: «Дьокуускайга хайдах да гынан ити баҕа санаам туолуо суох. Онон атын куоракка барыһыкпын!» Үгүһү толкуйдуу барбакка, үрдүк үөрэх кыһаларын толору испиһигэ кирибит справочнигы буламмын, арийталаабытым уонна «сананнахха Сэбизскэй Сойуус хайа баҕарар куоратыгар тийэн үөрэниэххэ сөп эбит» диэн түмүккэ кэлбитим. Ити санаанан салайтаран, харахпын быһа симээт, тарбахпынан даҕайбытым, арай Томскайдаагы университет түбэспитэ. Мин тоҕо эрэ сүрээбим тэппэтэҕэ, онон иккинин холонон көрбүтүм – бу сырыыга Омск диэн куорат түбэспитэ. «Ээ, чэ, туох барыта үһүстээх» диэн баран өссө төгүл боруобалаабыппар, Комсомольск-на-Амуре диэн буолбута. «Үчүгэй да ааттаах, эдэр ыччат туһут, сүрдээх романтичнай устуоруйалаах куорат!» дии санаабытым, эбитин оно педагогическай институт баарын билбитим. «Чэ, онно барыһыкпын!» диэн быһаарыммытым. Ити курдук соһучу Комсомольск-на-Амуре куоракка тийэммин, нуучча тылыгар өйтөн суруйуу «бискэ» туттараммын эрлэлээхтик үөрэххэ кирибитим. Бастаан утаа дьибин ахтан сүрдээбин эрэйдэммитим эрэри, хортуоппуй хостоонунугар сылдьан биир дойдулаахтарбын көрсөн, төрөөбүт тылбынан ирэхоро кэпсэтэр кыахтанаммын үөрбүтүм. Ол кыргыттарыбынаан уопсайга олус иллээхтик олобуппут, «Якутяночка» ансамбль тэринэммит, гастролларга сылдыарбыт, сахабыт ырыатын-үнкүүтүн атын омук дьонугар көрдөрөрбүт.

– Оччоҕуна устудьоннуур кэмим бэрт сэргэхтик аастаҕа...

– Онук. Бу иннинэ уус-уран самодеятельноска улаханнык сыстыбатах бэйэм, хата, онно тийэн сценаттан түспэт буолбутум. Дьэ уонна биир саамай умнуллубат, дьоллоох түгэним диэн кэргэммин кытта билсиһим буолар. Төрдүс кууруска тахсыбыппыт кэннэ дьүөгэм: «Хабаровскайга землячествога барыахха», – диэн этии киллэрбитэ. Мин урут ханна да сылдыбатах бэйэм тоҕо эрэ сөбүлэспитим.

Арааһа, кэргэммин көрсөр быам тартаба. Бүлүүттэн сылдыар Саша Игнатевы тута сөбүлүү көрбүтүм: уһун уңуохтаах, ис кирибэх көрүннээх, арыгы испэт, табах тардыбат, Хабаровскайга үөрэнэр саха ыччатын салайар. Итинник уолу хайдах таптыан суоҕай? Дьолго кини эмиэ миигин бэлиэтии көрөн, таптальгар билинэн, улаханник уһаппакка-кэнэппэккэ, сааһыары ыал буолбуппун. Ол саҕаттан күн бүгүнгүр диэри мин кэргэммэр хомойорум дьин суох: бигэ тыллаах, эрэллээх уонна эр киһи быһыытынан күүстээх санаалаах, түргэн быһаарынылаах киһи. Холубура, биир түгэни кэпсэхпин сөп.

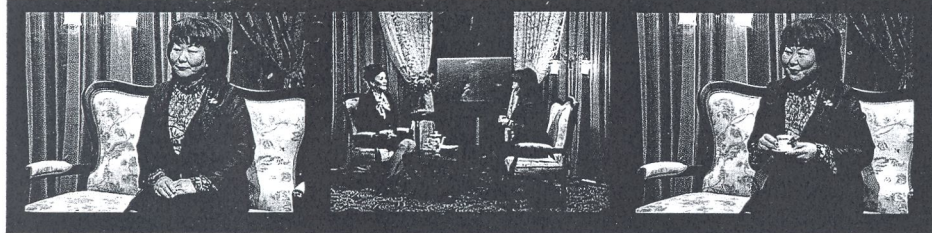
Үөрэхпин бүтэрэн баран, мин төрөөбүт Чаппандабар тийэн биир сыл учууталлаабытым, онтон эһиилигэр оҕолонон олорубутум. Ити кэмнэ Александр өссө да устудьунуур буолан, оҕобун бэйэм көрөрүм. Ол сылдьан кырачаан кыһым тоҕо эрэ улаатан истэбин айы киһини батыһа көрбөтүн бэлиэтээмин, бырааска көрдөрбүппэр, «барыта үчүгэй» дьин буолбута. Мин төһө да испэр муодаржаатарбын, быраас эппитин туох дьин утарыахпыный? Кыһыгыт бээс ыйдааҕар Саша каникулугар кэлбитэ уонна оҕотун көрөөт, дьыала уустугун сэрэйбитэ. «Бу курдук тугу да гыммакка олорор сатамат. Хабаровскайдыахха!» – диэбитэ. Эпэ-

– Чахчы да, «оҕо оҕоттон үөрэнэр» дьин санааттан дьобурдаах үөрэнэччилэр республика араас мунугуттан аҕалан ол бизиргэ таһаарарбыт, кэспирбит. Итини сэргэ түөлбөлөрүнэн «төгүрүк остуоллары», фестиваллары, концерттары ыттарбыт. Төрүт култуура сайдан эрэр кэмигэр хайдах тойукка, хомуска, национальной ооньууларга оҕону уһуйуохха сөбүн туһунан методикалары бэчээттэппиппит. Ити курдук айымныылаахтык үлэли сырыттаахпы-

Оччолорго кырачаан Арианна, Василиса, Саша – төрөппүттэр мичээрдэрэ

на Илин Сибирдээҕи култуура институтун бэрэстэбиитэлистибэтэ Култуура колледжин иһинэн арыллыбыта, онно миигин дириэктэр Аграфена Дмитриевна Егорова солбуйааччытынан ыңырыттарар. Ити курдук аны үрдүк үөрэх кыһатыгар кирибитим, искусство тыһынын билбитим. Сотору кэмнин декан, онтон филиал дириэктэрэ

рээссийэ кэнниттэн Василисабыт биһигини көрөн үөрэн мичилийбитигэр сири билбэт буолуохпутугар диэри үөрбүппүт, дьолломмуспут!

– Эн үлэбэр көһөр буоллааха, хайдах учуутал идэлээх киһи култуура эйгэтигэр кэлбиккинэй?

– Ити туһунан кэпсээтэххэ, манньк. 1990-с сыллаахха Дьокуускайга олохсуйбуппун. Арыыйда оннубутун буларат, мин үлэ көрдүү барбытым. Ол эрэри ханна тийдэҕим айы аккаастан атыны истибэтэҕим. Үнтү сылайан, санаам түһэн олодохпуна, кэргэним: «Ыһыах тэрээһинигэр Хон дьин култуураҕа үлэлиир бэрт деятельнай киһини кытта билэстим, онно барыахха! Кини көмөлөһүө!» – диэбитэ. Ол сағана ЕНМЦ дьин норуот айымныыларын сайыннарар киин тэриллибитэ, дириэктэрэ Семен Васильевич Хон дьин көрдөххө кытаанах эрэри, дьин билиилээх, олус принципиальной уонна үчүгэй салайааччы этэ. Приемна кирибиппэр: «Эн учуутал идэлээх киһи култуураҕа бэйэбин хайдах көрөбүңү?» – дьин көнөтүнэн ыйыппыта. Оңооха мин: «Култуураҕа син эмиэ оскуолаҕа курдук методика баар буолуохтаах дии саныбын», – диэбитим. Итини дириэктэр сөбүлүү истибитэ быһыылаах. Аҕыйах хонугунан миигин оҕо айымныытын сайыннарар салааҕа методихынан ылбыттарар.

– Өйдүүбүн ээ, саха телевидениетин «Сир симэҕэ» бизиритигэр ытгааччы быһыытынан кэлэн оҕо айар кэлэктииптэрин сырдатаргын...

буолбутум. 2000 сыллаахха Андрей Саввич Борисов иилээн-сағалаан Арктикатааҕы култуура уонна искусство института тэриллибитэ. Мин онно аҕыс сыл информация-библиотечнай технологиялар уонна култуура менеджменын факультетыгар деканнаабытым, онтон 2008 сыллаахха ректорынан анаабыттарар.

– Биллэрин курдук, үрдүк үөрэх эйгэтигэр, ордук бу бүтэник сылларга, улахан уларыһылар табыстылар. Ону билэн олордоххут...

– Глобализация үйэтигэр конкуренцияны тулуйар үрдүк таһымнаах специалистары бэлэмнээһин – сүрүн сорукпут. Хомойуох иһин, 2012 сыл түмүгүнэн биһиги үөрэхпит кыһатын «көдүүһэ суохтар» ахсааннарыгар киллэрбиттэрэ. Итинник балаһыанньа АГИИҕы айар үлэһиттэри бэлэмниир институттар ахсааннарыгар буолбакка, уопсай халыыпка киллэрбиттэриттэн тахсыбыта. Төһө да компьютер түргэнник аахтар, суоттаатар, дьыала ис дьынни хантан быһаарый? Биллэн турар, ол сағана улахан охсууну ылбыппыт эрэри, бачча үчүгэйдик биир тыһынын үлэли, айа-тута сылдыар Айталиана Адамова, Ольга Рахлеева, Михаил Старостин, Туйаара Шапошникова, Ефим Степанов, Ульяна Винокурова, Валентина Чусовская, Константин Мамонтов курдук күүстээх кэлэктииптээх буоламмыт санаабытын түһэрбэтэхпит. 2013 сыллаахха «Рособрадзор» кэлэн үлэбит хайысхатын бары өттүнэн бэрэбиэркэлээн баран, биир да пуунна сыыспыккыт дьин

Олоғун аргыһа Александр Васильевичтыын

сэмэлээбэтэҕэ, онон аккредитацияны ситиһилээхтик ааспыппыт.

– Институт бүгүңнүтүн туһунан тугу кэпсээн этэй?

– Мин устудьуннарбыт ситиһилэринэн кизн туттабын: үгүстэр үөрэнэллэрин быһыыгар театр сценаларыгар тахсан ситиһилээхтик ооньуулар, оттон бу соторутааҕыта Валентина Колодезникова үөрэнээччитэ Катя Коркина Глинка аатынан аан дойдутааҕы вокалистар куонкурустарыгар 2-с лауреат үрдүк аатын ылар чээскэ тиксипитэ. Атын дойдулары кытта ситим олохтуур инниттэн бэйэбит испитигэр «Аан дойдутааҕы култуура уонна искусство арктической киинэ» тэрийбиппит. Онон биһиэхэ атын дойдулартан специалистар кэлэн лекция ааҕаллар, оҕолорбут Собуруу Кореяҕа, Финляндияҕа, Норвегияҕа баран билиилэрин ханатыналлар.

– Ханньк бағарар дьахтар дьоллоох, өскөтүн дьиз кэргэнигэр барыта этэннэ буолабына...

– Дьиз кэргэним бу сыллар усталарыгар кэнээтэ. Улахан кыыс Василиса – педагогической наука кандидата, кэргэнинээх, иккис кылааска үөрэнэр кыыс оҕолоох. Арианнабыт идэтинэн бухгалтер, билигин оҕотун көрөн олоор. Оттон соғотох уолбут Саша быйыл оскуоланы бүтэрээтэ. Үөрэбэр үчүгэй, онон киниэхэ эрэлбит улахан. Кэргэним Александр Васильевич полиция полковнига.

– Оттон оҕолоргутун хайдах иппиккитий?

– Бэйэбит холобурбутунан, анаан-минээн хаһан да такайбатахпыт. Ол эрэри били мин төрөппүттэrim «Киһи үлэлэн олобун оностуохтаах, кырдыгынан сылдыахтаах» дьин сүрүн өйдөбүллэрин төһө кыалларынан кинилэргэ эмиэ инэрэ сатаабыппыт.

– Иллэн кэмнин хайдах атаара-быһый?

– Иллэн кэм дьиз?.. Бу санаатааха, мин куруук туох эрэ түбүктээх, этэргэ дылы, сүгэһэрдээх сылдыар эбиппин. Холубура, дьизбэр тийдэхпинэ, киһэ өттүгэр эбэтэр өрөбүллэргэ докторскай үлэбинэн дьарыктанабын.

– Научнай үлэн туохха анаарый?

– Боростуойдук эттэххэ, киһи личность быһыытынан сайыннаабына, уопастыба турруктаах буолар дьин.

– Саргылана Семеновна, хаһан да суолтатын сүтэрбэт тиэмэ эбит. Толору дьоллоох, ситэри ситиһилээх олобу Эйиэхэ бағарабын!

Сүрүдү дьоруодун дьылаэти архыыбын хаартыскалары муһанылыһа